

УДК 339.972

JEL classification: F13, F19, O52

Макогон Ю.В.

доктор економ. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки
ORCID ID: 0000-0003-1982-9831

Жарнікова А.І.

ORCID ID: 0000-0002-4265-1202

Маріупольський державний університет

МІЖНАРОДНА ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ НА СХОДІ КРАЇНИ

МЕЖДУНАРОДНАЯ ТОРГОВАЯ ПОЛИТИКА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОТИВОСТОЯНИЯ НА ВОСТОКЕ СТРАНЫ

INTERNATIONAL TRADE POLICIES OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND MILITARY CONFLICT IN THE EAST OF UKRAINE

Стаття присвячена ролі держави в регулюванні зовнішньої та внутрішньої торговельної політики в умовах фінансової кризи та нестабільної ситуації на сході України. Аналізується сучасний стан промисловості в Донецькій та Луганській областях, наводяться можливі напрями розвитку вищезазначених регіонів. В рамках цього аналізу висвітлені порівняльні переваги східних областей та зазначені пріоритетні галузі промисловості, які можуть забезпечити високий технологічний розвиток України.

У статті також зазначається, що на даному етапі в країні спостерігається певна технологічна деградація, стисло описується стан науково-технічної галузі та її вплив на рівень конкурентоспроможності України на зовнішніх ринках.

Дана стаття наводить аналіз сучасних світових тенденцій щодо впровадження обмежувальних заходів та ініціювання антидемпінгових розслідувань в пріоритетних для України галузях господарства, підкреслюючи значимість для нашої країни комерційної дипломатії та змін, як в зовнішньоторговельній, так і внутрішній політиці держави з метою виведення економіки України на рівень розвинених країн.

Ключові слова: антидемпінг, міжнародна торгівля, промисловість, Донецька область, відродження економіки.

Статья посвящена роли государства в регулировании внешней и внутренней торговой политики в условиях финансового кризиса и нестабильной ситуации на востоке Украины. Анализируется современное состояние промышленности в Донецкой и Луганской областях, приводятся возможные направления развития вышеуказанных регионов. В рамках данного анализа освещены сравнительные преимущества восточных областей и указаны приоритетные отрасли промышленности, которые могут обеспечить высокое технологическое развитие Украины.

В статье также отмечается, что на данном этапе в стране наблюдается определенная технологическая деградация, кратко описывается состояние научно-

технічної сфери і її вплив на рівень конкурентоспособності України на зовнішніх ринках.

Данная статья содержит анализ современных мировых тенденций по внедрению ограничительных мер и инициирования антидемпинговых расследований в приоритетных для Украины сферах хозяйства, подчеркивая значимость для нашей страны коммерческой дипломатии и изменений, как во внешнеэкономической, так и внутренней политике государства с целью выведения экономики Украины на уровень развитых стран.

Ключевые слова: антидемпинг, международная торговля, промышленность, Донецкая область, возрождение экономики.

The article focuses on the role of government regulation of the internal and external trade policy in the context of the financial crisis and unstable situation in the East of the country. It was analyzed the present status of the Donetsk and Lugansk regions industry; possible directions of development of the above-mentioned regions. As part of this analysis there were highlighted the comparative advantages of the eastern regions and identified priority sectors that can provide high technological development of Ukraine.

The article also notes that at this stage in our country there is a certain technological degradation; briefly describes the state of scientific and technical sphere and its impact on the competitiveness of Ukraine in foreign markets.

This article contains analysis of the current global trends on implementation of the restrictive measures and the initiation of anti-dumping investigations in priority areas for Ukrainian economy, emphasizing the importance of commercial diplomacy and changes both – in foreign and in domestic policy for the purpose of elimination of the Ukrainian economy to the level of developed countries.

Keywords: antidumping, international trade, industry, Donetsk region, the revival of the economy.

Вступ. Світова фінансово-економічна криза в Україні погіршилася нестабільною політичною ситуацією та війною на сході. Кризові явища особливо гостро вплинули на підприємства експорторієнтованих галузей економіки Донецької області, яка забезпечує понад 20% обсягу реалізації експортної продукції України. У реальному секторі економіки Донецької області найбільш уразливими стали енергоємні підприємства металургійної галузі, які в свою чергу забезпечують 78% загального обсягу виробництва промислової продукції [1].

Сучасні процеси інтеграції України до світового економічного простору в умовах зростання масштабності міжнародних торговельно-економічних відносин та становлення єдиної світової регуляторної системи основних економічних процесів зумовлюють потребу пошуку ефективних механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Одним з найбільш важливих важелів регулювання ЗЕД є система митно-тарифного регулювання. Крім того, що дана система спрямована на наповнення дохідної частини державного бюджету, вона дозволяє досягнути багатьох економічних ефектів, важливих для здійснення економічної і зовнішньоторговельної політики країни.

Проте впродовж останніх років спостерігається певна світова тенденція щодо збільшення антидемпінгових, антисубсидіарних, спеціальних розслідувань та застосування відповідних заходів, а також використання санкцій з політичних причин країнами-членами Світової Організації Торгівлі, що в свою чергу суперечить основним принципам СОТ.

Постановка завдання. З метою розширення експортних можливостей вітчизняних товаровиробників та захисту їх економічних інтересів на зовнішньоекономічних ринках національним виробникам потрібна підтримка з боку держави. Значну частину цієї підтримки можна надати ефективно застосовуючи можливості митно-тарифного регулювання в рамках зон вільної торгівлі та існуючих партнерських відносин з іншими країнами, використовуючи нетарифні методи регулювання ЗЕД та комерційну дипломатію, тим самим реалізуючи переваги членства України у СОТ. Також особливої актуальності для економіки набуває пошук шляхів і механізмів реформування регіональних економічних комплексів та визначення перспектив їх диверсифікації, оскільки від успішного вирішення цих питань залежить соціально-економічна стабільність в регіоні окремо та в країні в цілому.

Методологія. В процесі написання статті були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: метод теоретичного узагальнення, метод аналізу статистичних даних, метод порівняння, логіки, аналізу і синтезу.

Результати дослідження. Роль Донбасу в економічному розвитку України завжди була визначальною. Починаючи з 2013 року, коли політична та економічна ситуація в країні загострилася, а на сході розпочалася війна, промислове виробництво в Донецькій та Луганській областях було майже зупинено. Згідно з офіційними даними, рівень промислового виробництва в Донецькій області у 2014 році скоротився на 31,5%, в 2015 році - на 34,6%. У Луганській області ці показники навіть вищі - 42,0% і 66,0% відповідно. Тож прикро зазначати, але в 2016 році після істотного скорочення обсягів промислового виробництва в 2014-2015 роках Донбас так і не вийшов на докризові показники 2013 року.

Падіння обсягів виробництва продукції спостерігається в більшості основних видів промислової діяльності. Найбільш значущим воно було в сфері видобутку різних корисних копалин. Динаміка зміни структури промисловості Луганської області за обсягами реалізованої продукції підтверджує втрату контролю над більшою частиною промислових активів базових галузей Луганської області. Так, в структурі обсягів реалізованої промислової продукції області частка металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів скоротилася в 18 разів, а частка машинобудування - в 2 рази. Це в цілому визначило скорочення в структурі

промисловості області частки переробної промисловості в 1,2 рази. Одночасно в структурі переробної промисловості області відчутно зросли частки виробництва готових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (більш ніж в 3 рази), виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічної діяльності (майже в 3 рази), виробництво гумових та пластмасових виробів, іншої неметалевої продукції (в 2 рази) і виробництва хімічних речовин і хімічної промисловості (більш ніж в 1,5 рази).

Металургійна галузь також зазнала значних втрат. Тільки окремо взята Донецька область втратила близько 60% виробничих потужностей через втрату двох з трьох потужних вузлів металургійної промисловості області: Донецько-Макіївського і Єнакіївського, в які входять найбільш значимі підприємства металургійної галузі. Однак частка металургійної галузі в структурі реалізованої продукції Донецької області в 2015 р, по відношенню до 2014 р, практично не змінилася. Це відбулося головним чином за рахунок збереження на території підконтрольній українській владі, виробничих активів двох найбільш потужних підприємств чорної металургії - маріупольських меткомбінатів ПАТ «ММК імені Ілліча» та ПАТ «МК «Азовсталь». Протягом 2015 року на території Донецької обл. працювали тільки ці підприємства галузі, не зважаючи на ускладнення їх функціонування в період ведення активних бойових дій за рахунок обмеження логістичного характеру та неповної завантаженості виробничих потужностей. Для порівняння, завод ПАТ «Азовмаш» - найбільше машинобудівне підприємство України, який теж знаходиться в Маріуполі, не працює вже протягом двох років. Але слід зауважити, що у даному випадку окрім військового конфлікту свою роль у цьому також зіграли фактор розриву торговельно-економічних відносин з РФ та Митним союзом (які виступали в якості основного ринку збуту продукції: у 2013 році до Росії було поставлено 8 тис. вагонів, до Казахстану – 2 тис.), а також фактор спаду як світової економіки в цілому, так і української економіки в частості.

У Луганській області ситуація дещо складніша. Питома вага металургійного виробництва області на території, підконтрольній українській владі, в 2015 р скоротилася на 34%. Проте, для цієї галузі в підконтрольній частині Донбасу існують деякі позитивні тенденції - зберігся основний технологічний процес, є доступ до ключових ресурсів, існує забезпеченість енергоресурсами, контакт із споживачами та наявність трудових ресурсів.

Аналіз положення промислового сектора, що залишився на територіях Донецької та Луганської областей підконтрольних українському уряду, показує, що при належному управлінні, реформуванні та впровадженні сучасних технологій, регіону, як і раніше, має можливість залишитися економічним локомотивом України.

Серед пріоритетних галузей промисловості, які можуть забезпечити високий технологічний розвиток України, можна виділити наступні:

- машинобудування;
- приладобудування;
- розвиток оборонно-промислового комплексу;
- розвиток гірничо-металургійного комплексу на базі ресурсозберігаючих, екологічно чистих технологій;
- розвиток хімічної та нафтохімічної промисловості;
- інформаційні технології [2].

До порівняльних переваг східних областей України відносяться:

- наявність вільних майданчиків, сировинних і рекреаційних ресурсів, місцеві енергетичні потужності, розвинені міжрегіональні та міжнародні зв'язки, істотний економіко-господарський, експортний потенціал;
- імплементація механізмів, спрямованих на спрощення започаткування та ведення підприємницької діяльності шляхом видачі дозвільних документів за принципом «єдиного вікна», забезпечення функціонування мережі центрів надання адміністративних послуг;
- потужний кадровий потенціал в сфері місцевого самоврядування, створений на підставі таких громадських організацій, як «Центр законодавчих ініціатив» та Агентство регіонального розвитку «Донбас»;
- можливість відродження на новій законодавчій основі СЕЗ, ТПР, Еврорегіона «ДОНБАС».

На даний момент існує два основних стратегічних пріоритети розвитку українських областей:

- стабілізація суспільно-політичної ситуації, відновлення безпеки та економічна реабілітація регіону шляхом розробки і використання ефективних організаційно-правових та фінансових інструментів, спрямованих на подолання існуючих на даний час значних руйнувань і пошкоджень виробничих, інфраструктурних та житлових об'єктів;
- поглиблення співпраці з країнами Європейського Союзу. Після підписання угоди про асоціацію для України відкрились додаткові можливості доступу до нових іноземних ринків, що в свою чергу супроводжується з одного боку зростанням конкурентного навантаження на вітчизняні підприємства, а з іншого - зростанням вимог до їхньої продукції [3].

Головне завдання для Донецької та Луганської областей на даному етапі - уникнути деіндустріалізації. Це саме стосується і країни в цілому.

Глобалізацію необхідно вводити поступово, щоб зберегти більше промислових підприємств. Краще мати в країні неефективний промисловий сектор, ніж не мати його взагалі. Глобалізація в її сьогоденній формі

залишає багато країн позаду, деіндустріалізує їх, що призводить до значного спаду рівня заробітної платні. Якщо дозволити таким середнім індустріальним країнам як Україна розвинути свою промисловість під захистом тарифів, а потім об'єднатися з сусідами, з часом вони стануть досить сильними, щоб конкурувати на глобальному вільному ринку.

Глобальну економіку можна розглядати як піраміду - ієрархію знання, в якій ті, хто постійно інвестує в інновації, залишаються на піку добробуту. Вигідні види, як правило, народжуються завдяки новим знанням, отриманим в наукових розробках. Тому багато країн інвестують в дослідження, хоча деколи неможливо передбачити якими будуть їх результати [4].

Але слід зазначити, що хоча вдосконалені технології та організаційні навички на рівні компанії і мають велике значення, не лише вони визначають виробничий потенціал господарства. До складників виробничого потенціалу також належить потенціал ти суб'єктів, які не займаються підприємницькою діяльністю (урядів, університетів, науково-дослідницьких інститутів, інших закладів освіти тощо). Вони сприяють виробництву та збільшують продуктивність, створюючи інфраструктуру (дороги, оптоволоконисту мережу), пропонуючи нові технологічні ідеї та готуючи кваліфікованих робітників [5].

Кількість організацій, які здійснюють науково-технічну діяльність по Україні в 2013 році склало 1143, з яких найбільша частка (52,8%) - організації галузевого профілю. Що стосується організацій, які здійснюють науково-технічну діяльність в Донецькій області, то цей показник у 2013 році становив 63 організації.

Однією з причин цього колапсу стала технологічна деградація України. За роки незалежності країна втратила не просто окремі підприємства і наукові комплекси, а цілі галузі. З вітчизняної промисловості зникли такі галузі, як мікроелектроніка, верстатобудування, приладобудування, роботи, автоматика. Без їх складної і дорогої продукції вичерпалися доходи, зникли виробництва-суміжники, збіднів бюджет, розчинилися міжнародні очікування і національні перспективи. Пріоритети української економіки змістилися від космічних програм до металургії, найпростішої хімії, сільському господарству. Сформована структура економіки не змогла генерувати ні колишніх зарплат, ні зайнятості, ні наукових пошуків. Безробітними виявилися десятки тисяч інженерів, технологів, математиків, фізиків й хіміків, які становили основну масу трудових мігрантів.

Технологічний занепад привів до формування сировинної економіки, вага якої в світовому виробництві за роки незалежності скоротилася в 4-5 разів. Сьогодні вона ледве сягає 0,08% світового ВВП, що майже в дев'ять разів менше частки України на світовому ринку праці (0,7%). Цей розрив - умовний індикатор того, наскільки менше своїх зарубіжних колег виробляє і

заробляє середньостатистичний українець. Його можна трактувати і як показник надлишку «зайвих» українців на внутрішньому ринку праці (згідно рівню середньосвітової продуктивності). Втративши колишню технологічну базу, вітчизняна економіка виявилася прив'язаною до світової кон'юнктури на сировину [2].

В Україні сьогодні складно робити довгострокові прогнози, оскільки політичний фактор відіграє вирішальну роль в ухваленні інвесторами рішень щодо вкладення грошей в інфраструктурні проекти, а це безпосередньо впливає на зростання споживання виробів металургійної галузі. Стабілізація політичної та економічної ситуації в країні призвела б до поліпшення інвестиційного клімату.

В контексті європейської інтеграції для металургії дуже важливо, щоб загальний європейський вектор зовнішньої політики України включав в себе всі основні галузі української промисловості, оскільки на сьогоднішній день ринок ЄС для них є одним з ключових.

Але тут слід зазначити, що незважаючи на членство у ВТО та той факт, що між Україною та ЄС укладена зона вільної торгівлі та є свобода руху товарів, лише впродовж останніх чотирьох років проти українських виробників було ініційовано 12 антидемпінгових розслідувань, переважно в галузі промисловості, в тому числі і країнами Євросоюзу (антидемпінгове розслідування проти українського гарячекатаного прокату, яке розпочалося в липні 2016 року).

Якщо звернутися до світової динаміки кількості ініційованих антидемпінгових розслідувань, то можна побачити певне поживлення, яке спостерігається за останні роки (рис. 1).

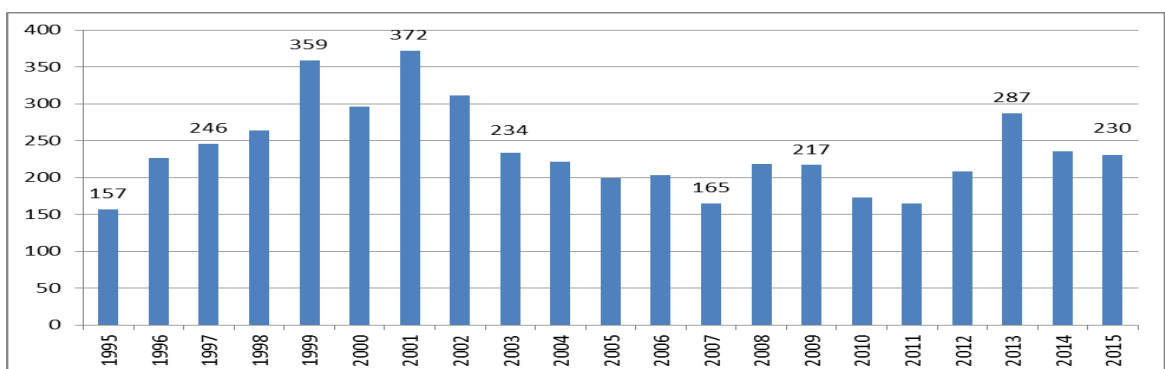

Рис. 1. Світова динаміка кількості ініційованих антидемпінгових розслідувань за 1995 -2015рр.

Джерело: складено автором на основі [7].

У галузевому розрізі найбільш ураженими від антидемпінгових заходів секторами виробництва виступають недорогочінні метали та вироби з них і

машинобудування. А це саме ті галузі, які є ключовими для економіки України. Станом на 2016 рік Україна посідала 14 місце серед країн, проти яких були ініційовані антидемпінгові розслідування.

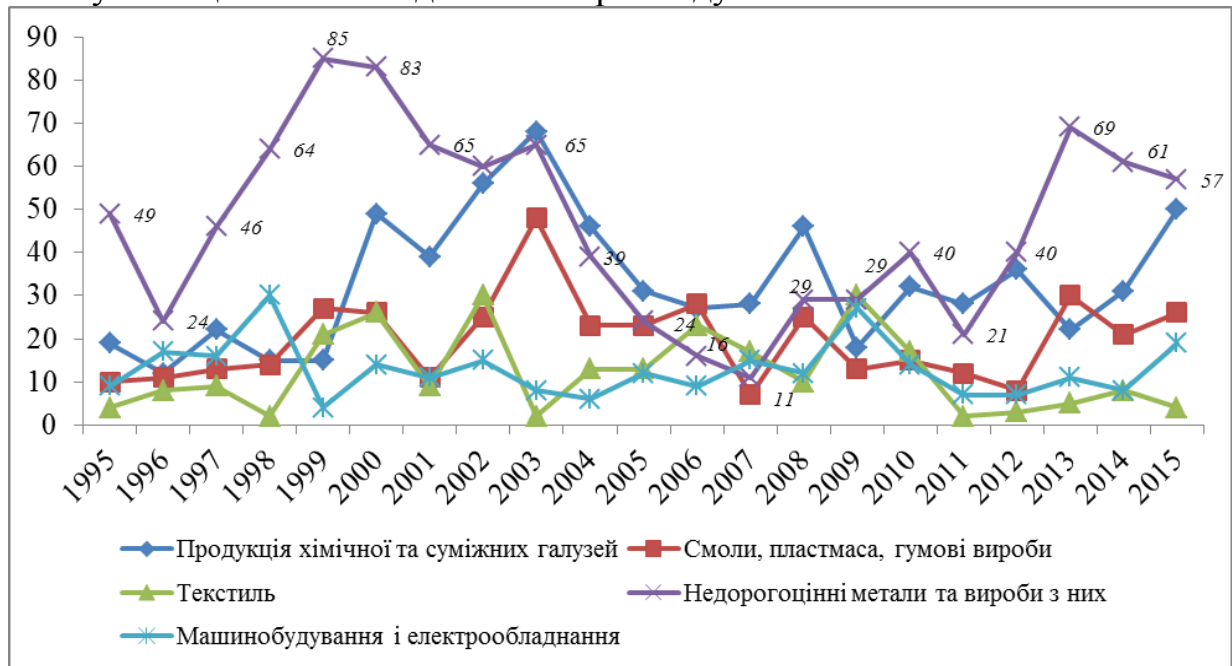

Рис. 2. Динаміка антидемпінгових заходів у розрізі секторів виробництва за 1995 -2015рр.

Джерело: складено автором на основі [7].

Здебільшого антидемпінгові розслідування лежать не стільки в економічній, скільки в політичній площині, тому цю тему необхідно розглядати на міждержавному рівні за допомогою комерційної дипломатії.

В Україні значна частина металургійної продукції виробляється на експорт (майже 90%). І якщо раніше за рахунок військової промисловості, машинобудування та активного будівництва було дуже велике споживання сталі в середині країни, то після спаду в 1990-2000-х роках, споживання сталі дуже сильно впало. Для відродження української металургії повинна бути створена комплексна з розвитку внутрішнього машинобудування, сільського господарства, енергетики, будівництва, інфраструктури та транспорту, та налагоджений діалог з країнами-торговельними партнерами [6].

Висновки. Таким чином є очевидним значний спад виробництва, який відбувається в силу погіршення кон'юнктури на основних ринках експортної продукції Донецького регіону. Разом з зовнішньоекономічними факторами, величезний негативний ефект на рівень ділової активності як в окремо розглянутому регіоні, так і в межах всієї країни, має політична та геополітична ситуація.

Для відновлення української економіки необхідно зосередитися на посиленні наявних конкурентних переваг, з паралельною роботою над уразливими моментами в життєдіяльності країни. Особливу увагу слід звернути на Донецьку область, яка не зважаючи на воєнний конфлікт на її території, все ще має широкий спектр можливостей для реалізації економічного потенціалу за умови стабільного розвитку малого і середнього бізнесу. Більш того, саме малий та середній бізнес може стати основою розвитку не тільки окремо розглянутого регіону, а і держави в цілому. Але слід пам'ятати, що для цього необхідна спільна робота суспільства, місцевих і центральних органів влади, міжнародних партнерів, представників науки і бізнесу, а також дієве керівництво, спрямоване на поглиблення ринкових трансформацій та забезпечення технічної модернізації промислових галузей України.

Література:

1. Макогон Ю. В. Інновації в сфері енергетики на підприємствах України / Ю. В. Макогон. // Економічний вісник НТУУ "КПІ". – 2016. – №13.
2. Макогон Ю. В. Стратегія возродження економіки Донецької області в пост-кризисний період в умовах глобалізації / Ю.В. Макогон // Вісник економічної науки України. — 2015. — № 2 (29). — С. 53-58. — Бібліогр.: 10 назв. — рос.
3. Програма науково - технічного розвитку Донецької області на період до 2020 року. – Офіційний сайт Донецької обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/2369.html>
4. Райнерт Э. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / Эрик С. Райнерт. – М: Изд. дом Высшей школы экономики, 2016. – 384 с. – (4). – (Экономическая теория).
5. Чанг Х. Економіка. Інструкція з використання / Ха-Юн Чанг. – Київ: Наш Формат, 2016. – 400 с.
6. Офіційний веб-сайт компанії Метінвест [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.metinvestholding.com/ru/press/articles/show/7309>
7. Офіційний веб-сайт The World Trade Organization [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.wto.org/english/tratop_e/adp_e/adp_e.htm.